

Rafał Moczko

"World Literature Today" - ku czci Czesława Miłosza

Archiwum Emigracji : studia, szkice, dokumenty 3, 307-311

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

układ i zawartość (rodzaje tekstów, gatunki literackie) — są „Archipelag” (dwumiesięcznik wydawany w Berlinie Zachodnim od roku 1983) oraz „Literatura” (kwartalnik literacki wydawany w Los Angeles w latach 1980–1981). W pismach tych zamieszczono również wiersze, opowiadania, wspomnienia, teksty historycznoliterackie, publicystyczne, recenzje, tłumaczenia w układzie przeplatania — sąsiadują ze sobą utwory należące do różnych rodzajów literackich, do różnych rodzajów tekstów — artykuły naukowe obok wierszy, wiersze obok opowiadań, opowiadania obok artykułów, itd.

Odczytanie „Konturów” w różnorodnych kontekstach periodyków polskich, izraelskich, czy innych powstających na emigracji, w kraju — dawniej i dziś — umieszczenie pisma wśród innych czasopism tego typu, pozwala czytelnikowi poruszać się we wspólnej płaszczyźnie polskiej kultury, historii, historii literatury, chociaż pisma te wydawane były i są w innej przestrzeni geograficznej oraz w różnym czasie, pośród innych uwarunkowań społecznych, politycznych, kulturowych.

4.

„Kontury” to pismo, które rejestruje pamięć języka i historii ludzi wygnanych z Polski, pozwala rozliczyć się — tak Żydom, jak i Polakom — z własną przeszłością, wreszcie — ukazuje zupełnie nieznaną w Polsce krąg kulturowy. Podkreślenia wymaga godna uwagi rola periodyku jako trybuny publikującej przekłady poezji hebrajskiej. Na zakończenie warto zacytować słowa Ryszarda Lōwa z referatu *Uwagi do przyszłej historii literatury (polskiej) wobec Zagłady*, wygłoszonego 22 XI 1999 r. na warszawskiej konferencji *Literatura polska wobec Zagłady* (księga zjazdowa — w druku):

Osobnego oglądu wymaga polskojęzyczna literatura tworzona w Izraelu. Można spojrzeć na nią jako na wielką przygodę polszczyzny. Wydawać by się bowiem mogło, że dokonany przez przybyszów wybór będzie — wyborem totalnym. Opuszczenie Polski nie oznaczało przecież początku emigracyjnej wędrówki, lecz koniec wędrówki diasporycznej; dotarcie do nowej ojczyzny — kraju i przyjęcie obowiązującego w niej języka hebrajskiego. Przystwojony hebrajski, niezbędny do codziennego życia, życia rodzinnego, wykonywania pracy zawodowej stał się dla nich także językiem ekspresji pisarskiej. Nie dla wszystkich jednak.

Albowiem tutaj wystąpiło zjawisko przez nikogo prawdopodobnie nie przewidziane: wśród powołanych do pisarstwa osób znalazły się takie, które podjęły je w języku polskim; rozpoczęły to swoje pisarstwo, czyli debiutowały — czasem po wielu już latach pobytu w kraju i asymilowania się w nim — po polsku. W przeważającej większości polskojęzyczni literaci w Izraelu przedtem, w Polsce, nie zajmowali się twórczością literacką.

Paweł Tański

„World Literature Today” — ku czci Czesława Miłosza

„World Literature Today”: *Celebrating Czesław Miłosz*. University of Oklahoma, nr 4 (vol. 73), Autumn 1999, s. 223+2 s.

Czwarty numer (73 wolumin) kwartalnika literackiego „World Literature Today” datowany na jesień 1999 roku w całości został poświęcony Czesławowi Miłoszowi.

Pismo — jeden z dwóch z najstarszych periodyków literackich Stanów Zjednoczonych — jest wydawane przez Uniwersytet w Oklahomie nieprzerwanie od 1927 roku. Początkowo nosiło tytuł „Books Abroad”, a od 1976 roku „World Literature Today”. Kolejne numery kwartalnika ukazują się w lutym, maju, sierpniu i listopadzie; do numeru wiosennego dołączany jest roczny indeks w formie suplementu. Pismo posiada także własną stronę internetową (www.ou.edu/worldlit/), na

której można — obok podstawowych informacji o periodyku — znaleźć także artykuł wstępny otwierający kolejny numer.

Zgodnie z deklaracją redakcji, w skład której wchodzi m.in. prof. Robert Con Davis (Executive Director), William Riggan (Editor), David Draper Clark (Associate Editor), Marla Johnson, Victoria Vaughn, Stephanie Alvarez-Cook i Mary Adams — „World Literature Today” to „forum dyskusyjne poświęcone perspektywom literatury pięknej w jej ujęciu globalnym i lokalnym”. Z czasopismem współpracuje około 600 krytyków i naukowców amerykańskich i nie tylko, którzy mają za zadanie informować, a zarazem promować współczesne zjawiska literackie oraz omawiać i badać twórczość pisarzy z całego świata bez względu na region, z jakiego pochodzą. Stąd w obszarze zainteresowań kwartalnika pozostaje w przybliżeniu 60 najważniejszych języków — recenzjom i omówieniom nowo powstałych powieści, dramatów, zbiorów poezji, biografii etc. poświęca się w każdym numerze specjalny dział: *World Literature In Review* rejestrujący od 200 do 300 pozycji

„World Literature Today” ma charakter monograficzny. Omawiany numer jest drugim poświęconym Miłoszowi (pierwszy ukazał się latem 1978 roku). Przed polskim pisarzem na karty czasopisma trafili m.in. Edouard Glissant, Max Frisch, René Char czy Michel Butor. Szereg zeszytów skupiał się także na zjawiskach literackich o zasięgu ogólnoswiatowym lub lokalnym (np. postmodernizm, nagrodzie Nobla z lat 1967–1987, literaturze i rewolucji we Wschodniej Europie, współczesnej literaturze Indian amerykańskich, literaturze rosyjskiej na rozdrożach lat 90., wielokulturowości we współczesnej literaturze niemieckiej, literaturze Chin, Azji, Włoch, Kanady, Japonii, Afryki, Indii etc.).

„World Literature Today” *Celebrating Czesław Miłosz* składa się z trzech zasadniczych części — wspomnianego już działu recenzji, który w niniejszym omówieniu zostanie pominięty, części zatytułowanej *Presentation and Texts* oraz drugiej opatrzonej nazwą *Essays*. Całość wieńczy fotokopia rękopisu utworu noblisty *Dar* z dołączonym tłumaczeniem na język angielski przedrukowanym z anglojęzycznego wydania *Wierszy zebranych*. Łącznie są to siedemdziesiąt dwie strony tekstu dużego formatu, pomiędzy którymi znajduje się dziewiętnaście fotografii przedstawiających autora w różnych okresach życia, okładki anglojęzycznych wydań jego książek czy znaczki pocztowe z jego podobizną. Zdjęcia, których autorami są Zygmunt Malinowski, Gil Jain, Ivar Ivask (poprzedni redaktor pisma), Robert H. Taylor i Jerry Bauer, pochodzą m.in. z dwukrotnego pobytu Miłosza na The University of Oklahoma. W lipcu 1978 roku przybył tu po odbiór Międzynarodowej Nagrody Literackiej im. Neustadta, zaś w lutym 1999 roku był gościem honorowym Seventeenth Puterbaugh Conference on World Literature. Należy podkreślić, że Miłosz jest drugim pisarzem, który dostąpił obu honorów (przed nim te zaszczyty osiągnął jedynie Octavio Paz).

W otwierającym część pierwszą tekście William Riggana *Czesław Miłosz: Silence... Memory... Contemplation... Praise* obok wyjaśnienia kilku kwestii natury technicznej (prezentacja treści numeru, autorów, okoliczności wizyty Miłosza w Oklahomie) postawiono szereg pytań o sens pisarstwa autora *Ziemi Urlo*. Cytując wystąpienia Josifa Brodskiego z 1978 roku, który jako członek jury Międzynarodowej Nagrody Literackiej im. Neustadta optował za przyznaniem jej Miłoszowi, oraz przywołując wypowiedzi samego poety badacz podkreślił metafizyczny wymiar jego twórczości. Zdaniem Brodskiego poezja ta nie upatruje swego celu w udzielaniu odpowiedzi na pytanie: „jak żyć”, pragnie raczej odpowiadać na pytanie: „po co”. Zachowując swój charakter nawet po przełożeniu na języki obce odsyła nas do biblijnego Hioba i stawia człowieka wobec perspektywy ostatecznej. Riggan podkreśla także, że nawet wiersze z lat 30. niosące zapowiedź bliskiej katastrofy, czy te z czasów wojny nie są pozbawione elementów afirmacji rzeczywistości, przynoszą także cień nadziei na lepsze jutro.

Następujący po tym tekście biogram ma charakter dość ogólny — porównując go z informacjami w Internecie odnosi się wrażenie, że to one były podstawowym źródłem wiedzy dla opracowującego. Podano jedynie najistotniejsze fakty z życia autora, lecz nawet tu wkradły się błędy (data publikacji *Rodzinnej Europy* czy otrzymania The National Medal of Arts). Podobnie wybiórcza jest bibliografia; podzielona na trzy części (*Poezja i fikcja, Eseje i szkice, Książki wydane po angielsku*) notuje jedynie najważniejsze pozycje z dorobku Miłosza.

Część pierwszą kończy angielski przekład IV fragmentu *Traktatu poetyckiego* pt. *Natura* dokonany przez samego autora i jego przyjaciela z Berkeley — Roberta Hassa. Zaopatrzone został on w komentarz napisany przez Miłosza po latach, który ma pomóc anglojęzycznemu czytelnikowi

w rozumieniu rozmaitych odniesień kulturowych. Jak głosi informacja końcowa, jest to pierwsza autoryzowana publikacja tego fragmentu, zaś nota wstępna przynosi podstawowe informacje dotyczące jego edycji.

Na część drugą zeszytu składa się dwanaście szkiców omawiających poszczególne zagadnienia związane z twórczością polskiego pisarza. Warto tu zwrócić uwagę na dwie cechy, które łączą te teksty. Pierwsza to sposób podchodzenia do twórczości Czesława Miłosza — wiele szkiców ma ambicje traktowania jej jako spójnej i przemyślanej całości konsekwentnie realizującej konkretne założenia artystyczne i światopoglądowe. Po drugie symptomatyczny wydaje się dobór najczęściej przywoływanych i analizowanych utworów — największą popularnością badawczą cieszą się dzieła prozatorskie noblisty.

Esaj Bogdany Carpenter *The Gift Returned* jest próbą przesłedzenia wpływów, jakie na twórczości autora *Nieobjętej ziemi* wywarła literatura anglojęzyczna. Badaczka skupia się na lekturach młodego Miłosza z precyzją pokazując te doświadczenia czytelnicze i translatorskie, które nadały kierunek ewolucji poetyckiej noblisty. Carpenter dowodzi, że zetknięcie z dziełami Johna Milтона, T. S. Eliota, Walta Whitmana, Robinsona Jeffersa czy Karla Shapiro pozwoliło autorowi *Trzech zim* na stworzenie po 1943 roku nowej, własnej koncepcji poezji — pełnej rygoru i prostoty, jasnej i metafizycznej zarazem. Odwołując się do głosów pisarzy i badaczy literatury stwierdza, że poezja Miłosza — oszczędna w formie, a równocześnie szczera i intelektualna — przełamuje granice języka, pokonuje bariery kulturowe i staje się elementem wspólnego dziedzictwa Polski i krajów anglojęzycznych, przez co jej twórca przestaje być jedynie tłumaczem literatury, a staje się kulturowym „tansmitterem”.

Louis Iribarne w swym dwuczęściowym esaju *Lost in the „Earth-Garden”: The Exile of Czesław Miłosz* za przedmiot analizy obrał *Dolinę Issy*, która jest podstawowym *egzemplum* ilustrującym omawiane przez niego kwestie. W pierwszym rzędzie zastanawia go dostrzegalne u Miłosza obsesyjne zainteresowanie miejscami; zwraca uwagę na mnogość nazw różnego typu przestrzeni dostrzegalne już choćby tylko w tytułach jego dzieł. Równocześnie łączy to zjawisko z wygnaniem rozumianym tu m.in. jako oderwanie od korzeni ojczyznej mowy, ale także jako opuszczenie Ogrodu (utożsamianego tu w różnych partiach tekstu z ojczyzną, Ziemią czy Królestwem Niebieskim). Przywoływanie miejsc utraconych, opisywanie Arkadii lat dziecińczych ma rekompensować pisarzowi poniesione straty. Bardzo istotną rolę pełni tu słowo, które w procesie nazywania przestrzeni ma tajemniczą moc kreowania mitów (w wypadku Miłosza najważniejszym jest mit Ziemi-ogrodu, z którego pisarz został wygnany i do którego pragnie powrócić), oraz pamięć. Ich właściwe używanie ma być pomocne w odzyskiwaniu własnego miejsca na ziemi, a — co za tym idzie — własnej tożsamości. Część druga szkicu poświęcona została porównaniu *Doliny Issy* i *Pana Tadeusza* — omówiono genezę dzieł, ich podobieństwa formalne, a także zestawiono je na płaszczyźnie wybranych elementów treściowych.

The ABC Books as Notes for a Novel in Progress Madeline G. Levine to próba wyinterpretowania z dorobku Miłosza „powieści o wieku XX”. Autorka zwraca uwagę przede wszystkim na trzy pozycje: *Rok myśliwego*, *Abecadło Miłosza* i *Inne abecadło*, które stanowią jej zdaniem integralną całość podejmującą próbę maksymalnie kompletnego opisu rzeczywistości. Stwierdza, że Miłosz chce rejestrować i interpretować temperaturę polityczno-psychologiczną Dwudziestolecia Międzywojennego, czasów wojny i lat późniejszych. Czyni to nie tylko przez przywoływanie ważnych dla siebie miejsc i osób, które wpłynęły na jego życie, lecz także przez pokazywanie postaci i wydarzeń mało znanych, interesujących jedynie w odniesieniu do jego biografii. To — zdaniem autorki — sprawia, że obraz rzeczywistości, jaki przynoszą nam omawiane pozycje, nie rości sobie prawa do bycia obiektywnym. Badaczka nie ogranicza swojej refleksji jedynie do trzech przywołanych pozycji — dowodzi, że „początkowych rozdziałów” tej niezwyklej powieści należałoby upatrywać już w *Zniewolonym umyśle czy Rodzinnej Europie*.

Tekst Davida S. Grossa *Czesław Miłosz's „Road-side Dog” and the Search for Self-Definition* to z jednej strony bardzo pochlebna recenzja *Pieska przydrożnego*, z drugiej zaś szczegółowa analiza kilku wątków, jakie się w tym dziele pojawiają. Badacz śledzi stosunek autora m.in. do nacjonalizmów i demokracji, nierówności społecznej, problemu biedy i cierpienia, bogactwa i władzy, zajmuje się zapatrywaniami Miłosza na religię (zwłaszcza katolicyzm), poezję, kondycję współczesnego poety, sprawy wyborów moralnych, jakich musi dokonywać każdy z nas. W efekcie dochodzi do wniosku, że *Piesek przydrożny* będący owocem życia twórcy żyjącego w XX wieku nie daje

odpowiedzi uniwersalnych — jest raczej świadectwem poszukiwań odpowiedzi na pytania o własną tożsamość, o samego siebie.

Tytuł tekstu Jerzego R. Krzyżanowskiego doskonale oddaje jego treść. „*The Captive Mind*” *Revisited* jest szkicem poświęconym kilku aspektom odbioru *Zniewolonego umysłu* po bez mała pół wieku. Autor rozszyfrowuje pseudonimy pisarzy przywołanych w książce — Jerzego Andrzejewskiego, Tadeusza Borowskiego, Jerzego Putramenta i Konstantego Ildefonsa Galczyńskiego przytaczając przy tym podstawowe fakty z ich życia. Dodatkowo opisuje rodzaj znajomości, jaka łączyła autora z każdym z nich, a całość kończy przedstawieniem recepcji utworu w momencie publikacji (w Polsce, na emigracji, w innych krajach) oraz w chwili obecnej.

Kategoria powrotu — tak często pojawiająca się w twórczości autora *Kontynentów* — zainteresowała Annę Frajllich, która w swoim tekście *Czesław Miłosz: The Ambivalent Landscape of Return* analizuje wieloaspektowość tego motywu. Z jednej strony śledzi jego występowanie w całej twórczości Miłosza, bada zależności, jakie wykazuje ona w stosunku do poezji Thomasa Traherne’a — w szczególności utworu *The Return*, a z drugiej rozważa imaginacyjny i rzeczowy wymiar tego zjawiska. Dowodzi, że kraj lat dziecińczych jest nieustannie obecny w dziełach autora *Traktatu moralnego*, którego nigdy nie męczy opisywanie Litwy w jej najdrobniejszych szczegółach, co z kolei pozwala mu na odnajdowanie swojego miejsca w rzeczywistości, osadzenie się w czasie i historii. Równocześnie jednak Frajllich zwraca uwagę na to, jak obecna we wspomnieniach Miłosza ojczyzna ulega przemianom i jak wiele rozczarowań może przynieść człowiekowi noszącemu w pamięci wyidealizowany obraz rodzinnych stron skonfrontowanie go z rzeczywistością. Autorka podkreśla przy tym konieczność rozpatrywania kategorii powrotu w kontekście wygnania — interesuje ją kondycja poety na emigracji, jego stosunek do miejsca osiedlenia, wpływ, jaki wywiera ono na jego wspomnienia kraju lat dziecińczych itp.*

E. J. Czerwiński oparł swój tekst *Czesław Miłosz: The Persistence of Existence* na pomysł porównania autora *Gucia zaczarowanego* z Milanem Kunderą. Zestawiając dwie sylwetki pokazuje, co łączy, a co dzieli tych dwóch pisarzy. Wspólna jest mi sytuacja, w której muszą zająć określone stanowisko wobec zjawisk politycznych zachodzących w Europie Środkowej na przestrzeni ostatnich pięćdziesięciu lat. Analiza wykazuje, że każdy z nich robi to w zupełnie inny sposób — zdaniem badacza w wypadku Miłosza uwagę należy zwrócić przede wszystkim na *Rodziną Europę*, która jest rodzajem egzaminu sumienia jej autora, próbą rozszyfrowania zagadki, jaką każdy z nas jest dla siebie. Czytając tę książkę poznajemy m.in. okoliczności, w jakich poeta kształtował swój światopogląd polityczny, jego stanowisko wobec rewolucji bolszewickiej, antysemityzmu w Polsce itp., aby wraz z nim odkryć na zakończenie najważniejszą prawdę: rzeczą niezbędną do określenia samego siebie, nawiązania łączności z uniwersum, wreszcie do — jak w wypadku Miłosza — odrodzenia duchowego jest miłość.

George Gömöri zajmuje się zmianami w odbiorze czytelnicznym, jakie można zaobserwować przy kolejnej lekturze tekstów Miłosza. Jego *Notes on Czesław Miłosz's Life Writing* jest zapisem refleksji, jakie autor snuje na kanwie ponownego zapoznania się z *Rodziną Europą*. To, co zainteresowało Gömöriego po czterdziestu latach od pierwszego kontaktu z książką, daje się sprowadzić do kilku punktów. Zastanawia go stosunek pisarza do własnego dzieła i do swojej osoby — badacz zwraca uwagę na swoistą „niepersonalną” autobiograficzność dzieła, na to, że poeta nie dąży w nim do „wybielenia” własnej postaci szukając złotego środka między wrodzonym poczuciem dyskrekcji a chęcią nobilitowania swojej osoby. Zwraca też uwagę na — jego zdaniem wyjątkowe — potraktowanie rodziny, z której najwięcej uwagi poświęcono Oskarowi Miłoszowi, na stosunek autora do poezji, nacjonalizmów itp. Zestawiając *Rodziną Europę* z kolejnymi utworami Miłosza Gömöri śledzi, jak zmieniał się jego stosunek do ponownie odwiedzanych miejsc — zwłaszcza tych, których nie lubi (Warszawa, Paryż), przywoływania pełnych nazwisk postaci, które w tym dziele były ukryte za pseudonimami czy kryptonimami.

Jerzy J. Maciuszko zainteresował się Miłoszem — nauczycielem akademickim. *The Moral Aspect of Czesław Miłosz's Creativity* rozpoczyna wspomnienie wizyty, jaką przyszedł noblista złożyć w październiku 1970 roku w Alliance College in Cambridge Springs w Pensylwanii. Autor przywołuje obraz dynamicznego, pełnego wigoru poety z pasją konwersującego ze studentami i zestawia go z wizerunkiem równie aktywnego i cieszącego się na kolejne spotkania szacownego

* Por. rozmowę A. Frajllich z Czesławem Miłoszem pt. *Samotności nikt nie wybiera...* w niniejszym tomie.

gościa Uniwersytetu w Oklahomie z lutego 1999 roku. Maciuszko dowodzi, że Miłosz bardzo lubi uczyć i — podobnie jak w wypadku twórczości artystycznej — podporządkowuje tę czynność trzem pryncypiom: prawdzie, osobistej wizji świata oraz integralności rozumianej tu jako uczciwość i rzetelność w podejściu do siebie samego. Przejmując te terminy za Edwardem Możejko łączy je z katastrofizmem, który uważa za jeden z filarów twórczości Miłosza. Snując swe rozważania na temat podstaw moralnych działań podejmowanych przez noblistę Maciuszko dochodzi do wniosku, że najważniejsze są dwa spośród wymienionych: rzetelność i prawda, zaś swoje rozważania kończy sugestią przesłedenia zależności między postawą etyczną Miłosza a religią.

Tekst Tomasa Venclovy *Czesław Miłosz: Despair and Grace* jest kolejnym pochyleniem się nad *Rodzinną Europą*. Autor zwraca uwagę na swoistość sytuacji kulturowo-społecznej, w jakiej przyszło dorastać młodemu poecie — tygiel kulturowy, jakim było Wilno, dał mu szansę na nabranie dystansu do rzeczywistości, tak niezbędnego poetom naszych czasów. Umiejętność ta oraz ogólna sympatia do ludzi pozwoliły Miłoszowi wypracować sposób na przetrwanie w wieku totalitaryzmów: żyć przy zachowaniu pamięci i świadomości. Venclova zwraca uwagę na stosunek autora *Ogrodu nauk* do poezji, na wiarę w jej moc zmieniania rzeczywistości, na jej metafizyczny wymiar, na jej zależność od poety i władzę nad nim. Twórca winien być dla swojej epoki i języka narzędziem, przez które mają one możliwość przemawiać i dzięki wypowiedziom którego mogą się kształtować. Aby tak się stało poeta musi być obdarzony kilkoma cechami — trzeźwością sądów, samokontrolą i wewnętrzną spójnością. Wówczas ma szansę stać się tym, kim być powinien — sumieniem świata. Obok tych kwestii Venclovę zajmuje jeszcze kilka innych związanych z twórczością Miłosza, m.in. stosunek poety do przeszłości (podtrzymywania tradycji) a także eschatologiczna (w rozumieniu biblijnym) perspektywa jego twórczości.

Olga Scherer w tekście pt. *To Urlo Through San Francisco Bay* analizuje dwa problemy. Z jednej strony proponuje, aby w *Ziemi Urlo* poszukiwać dojrzałych realizacji i rozstrzygnąć pomysłów i kwestii pojawiających się w *Widzeniach nad zatoką San Francisco*. Z drugiej, zastanawia ją sprawa dostrzegalnych w twórczości Miłosza odniesień do metafizycznych zjawisk ukrytych za codziennością oraz różnice, jakie w ich postrzeganiu wykazują Europejczycy i mieszkańcy USA. Rozpatrując te zagadnienia badaczka zauważa, że w pismach autora *Pieska przydrożnego* można dostrzec bardzo wyraźnie zarysowaną antynomię między dobrem a złem, co w sytuacji relatywizmu wieku XX czyni z niego postać wyjątkową.

Krzysztof Dybciak rozpoczyna swój tekst refleksją na temat czasu. Stwierdza, że Miłosz jest poetą w pełni zdającym sobie sprawę z jego natury, a w konsekwencji dążącym do maksymalnego wykorzystania każdej danej mu chwili. Badacz formułuje tezę głoszącą, iż doświadczenie czasu jest jednym z kluczowych pojęć niezbędnych dla zrozumienia twórczości autora *Traktatu moralnego*. W swoim szkicu *Holy Is Our Being... and Holy the Day* wymienia wszystkie epoki, w jakich przyszło żyć Miłoszowi i stwierdza, że mimo narastającego tempa historii udało mu się w natłoku zdarzeń ocalić własną tożsamość dzięki łączeniu aktywności z mądrością, działania z kontemplacją. Dybciak wiąże tu czas z tradycją kulturową i literacką — widzi w Miłoszu poetę przez twórcze odnawianie gatunków, stylów i form dążącego do celu, którym jest osiągnięcie prostoty wyrazu pozwalającej na oddanie całości doświadczeń ludzkich, w tym także doświadczenia czasu. Wskazuje, iż poeta ten wierzy, że dobro jest naturalnym przymiotem ludzi i bytu jako takiego, a równocześnie zdaje sobie sprawę z tego, że o sprawach ważnych nie można mówić w sposób patetyczny i monumentalny.

Celebrating Czesław Miłosz jest dowodem na to, jak wielką popularnością autor *Pieska przydrożnego* cieszy się w Ameryce i z jaką uwagą śledzi się tam jego dokonania artystyczne. Równocześnie czwarty zeszyt „World Literature Today” świadczy o obecności i pozycji pisarza w świecie. Szereg interesujących opracowań związanych z jego twórczością zgromadzonych w jednym numerze pisma pozwala na ujrzenie wielu omawianych kwestii w nowym świetle, co stanowi o niewątpliwiej wartości tej pozycji.

Rafał Moczko